

TANCREDI E GHISMUNDA, UN MANUSCRIT DE SIENA I LA «DESCRIPCIÓ DE NOBLESA» DEL *CURIAL*

Abel SOLER
Universitat Jaume I

«Virtus sola nos equaliter natos distinguit,
et quorum opera excellunt, eos nobiles et claros reddit»
Leonardo BRUNI, *Fabula Tancredi* (1437)¹

1. LA *NOVELLA* IV.4 DEL *DECAMERÓ*, EN *CURIAL E GÜELFA*

Giovanni Boccaccio (1313-1375), el gran mestre de la narrativa europea medieval, ja era molt llegit a la Corona d'Aragó abans que fora traduït al català, el 1429. En la dècada del 1440 i a Itàlia, l'autor de *Curial e Güelfa* —obra literària atribuïble al gran camarlenc de la cort napolitana d'Alfons el Magnànim, Enyego d'Àvalos (Soler, 2016, 2017a [2016] i 2018)— consultava i llegia amb fruïció les seues obres, tant en llatí com en *volgare* toscà. La crítica literària (Farinelli, I, 1929: 360; Aramon i Serra, III, 260; Sansone 1963: 211-212, n. 8; Butinyà 1991, 2001; Stocchi 1997; Piera 2001; Calvo Rigual 2013; Gros Lladós 2015; Soler, II, 2017a: 683-797, etc.) ha demostrat amb pèls i senyals que l'escriptor aprofità el *Decameró*, en versió italiana original,² com a pedrera d'on obtenir recursos narratius, estilístics, anecdòtics, onomàstics...

L'autor del relat cavalleresc no reproduïa literalment frases decameronianes. Preferia modificar-les subtilment —amb substitucions sinonímiques, per exemple— a fi que la seua narració resultara original i fresca, tot i alguns italianismes manllevats del certaldés. A diferència de Martorell, que copiava textos sencers de Corella per a enriquir el *Tirant*, l'autor del *Curial* practicava una *imitatio* literària creativa, petrarquesca, apresada d'algun manual del gramàtic milanes Gasparino Barzizza (Soler, II, 2017a: 11-50).

1. Versió del manuscrit Magl. VIII 113 de la Biblioteca Nazionale de Florència, f. 5r (1980: n. 5).

2. Sònia Gros (2015: 316) ha certificat que l'autor del *Curial* disposà almenys d'un original complet de l'obra, en la versió original toscana. La seua «lúcida comprensió de l'obra italiana» no el portà a incórrer en errors d'interpretació com els que cometé l'autor de la traducció del 1429.

El conjunt de connexions intertextuals entre el *Curial* i el *Decameró* és extens i variat. El clàssic català reproduïx expressions i situacions de vora una vintena de relats decameronians, fins i tot del proemi i d'alguns pròlegs. Li interessaven sobretot els relats ambientats al Montferrat —l'escenari primordial de la seua ficció—, però també els relacionats amb Pere el Gran, rei d'Aragó i de Sicília; Carles d'Anjou, rei de Nàpols; Conradí, rei de Nàpols i Sicília, o els herois de la història napolitana (el conqueridor normand del sud d'Itàlia, Robert Guiscard, per posar un cas),³ que precediren Alfons el Magnànim en el tron de les Dues Sicílies: la peninsular i la insular.

Sens dubte, el *Decameron* constituï per al nostre escriptor «un model literari i narratiu», però també un instrument per a la reflexió «ètica, característicament humanística, que reforça la intenció didàctica del relat», assimilat per ell de manera crítica i aristocratitzant. El nostre autor s'inclina pels contes «de rerefons noble i grandiosos»; «intensifica, generalment, l'aspecte moral dels motius decameronians i neutralitza els moments de comicitat descarada». A més, «defuig l'expressió de l'erotisme explícit» (Gros 2015: 315-319). Sembla que, a l'hora de plantejar-se el projecte literari del *Curial*, l'escriptor s'inspirà en l'esperit del *Filocolo* (Torró 2012), un combinat d'armes, amors i personatges mitològics pensat per a recitar-lo a la cort i no entre els burgesos, destinataris i lectors habituals a Itàlia de les *novelle* del certaldés. Resident durant anys a Itàlia, l'autor del *Curial* coneixia, doncs, el *Filocolo*, una obra escrita per Boccaccio a la mateixa cort de Nàpols, però que destacava per la seua absència en les biblioteques catalanes i valencianes de la primera meitat del segle xv (Sabaté 2019: 159). No obstant aquesta inspiració, l'autor de la novel·la cavalleresca preferí teixir una narració entretinguda i jocunda, a l'estil del *Decameró*, és a dir, molt més dinàmica i natural que la prosa del *Filocolo*, llibre excessiu en molts aspectes, prolix, artificios.

En relació amb la intensa petja del *Decameró* en *Curial e Güelfa*, el primer que notà la crítica literària fou la predilecció de l'autor pel relat IV.1, el de la tràgica història d'amor de *Tancredi e Ghismunda*. Farinelli (I, 1929: 360) n'assenyalà les coincidències argumentals. Aramon i Serra (1930-1933) les arribà a qualificar de *plagi* (III: 260) i ho explicà per haver sigut una *novella* molt divulgada en els segles xv-xvi, gràcies a «les traduccions llatines de Leonardo Bruni i Filippo Beroaldo» (III: 267). Antoni Espadaler (1984: 237) detecta molt bé el «punt decisiu» i «renovador» que representa per a la novel·la catalana l'evocació del relat decameronià —conegut per l'autor i pels seus previsibles oients— en un sentit coincident amb la «premissa major» de Boccaccio, «tutti naschemmo uguali». El certaldés qüestionava les bases de la mentalitat feudal, com també l'autor d'una novel·la on el cavaller de «casa baixa», Curial, esdevé príncep per la seua virtut. Més recentment, Sònia Gros (2015: 180) ha documentat molts «punts esporàdics de contacte» amb altres relats decameronians, però reconeix l'interès especial de l'escriptor per la història IV.1. De fet, aquesta és «l'única *novella* boccacciana que apareix citada explícitament al llarg del *Curial e Güelfa*» i l'única que suscita «unanimitat [...] pel que fa a la seva rellevància en la novel·la catalana» (Gros 2015: 241).

3. Guiscard i Alfonso d'Aragona comparteixen protagonisme en les decoracions pictòriques del Palau Reial de Nàpols. En el *Curial*, Guiscard és evocat literàriament a través d'un relat de Boccaccio; Alfons, en la figura dels seus insígnies predecessors: Pere, Conradí i Carles (Ferrando 1997).

La sinopsi del relat primer de la quarta jornada ens avança que Tancredi, príncep de Salern,⁴ occeix l'amant de la seua filla i li'n tramet el cor en una copa d'or, que la jove ompli de llàgrimes i d'aigua enverinada i ingereix per a suïcidar-se. L'enamorament dels joves protagonistes es desencadena perquè Tancredi retarda en excés el casament de la seua única filla, Ghismunda. L'hereva del principat napolità s'enamora llavors d'un jove vailet de la cort, humil de naixença, però noble per virtut i educació. Els joves amants es troben sovint a palau aprofitant una escala secreta, fins que la Fortuna envejosa converteix l'alegria en plor. Una nit, desvetlat Tancredi, contempla d'amagat la transgressió carnal de la filla, però refrena la seua ira i calla. A l'endemà, el príncep ultratjat ordena detenir el donzell i renya la pubilla severament pel seu acte deshonest, agreujat pel fet de ser Guiscardo un home pobre i de baixa condició social. Acorada Ghismunda per un dolor insuportable, respon amb fermesa al seu progenitor i l'amenaça amb traure's la vida si Guiscardo pateix algun mal. Acusa Tancredi de no haver-la maridada i defensa la virtut de l'amant. Argumenta que els humans naixem tots iguals. Sols la virtut i el valor ennoblixen els individus, fins i tot els pobres. Tancredi, que no atorga crèdit a les amenaces de suïcidi de la filla, ordena executar Guiscardo i arrancar-li el cor, que tramet a Ghismunda, amb la qual cosa s'arredoneix la tragèdia. Moribunda, la filla suplica al pare que soterre ambdós en un mateix sepulcre, i aquest ho aconsegueix.

L'autor de la novel·la cavalleresca fa una «relectura i reelaboració» de la *novella*, que proporciona a l'anònim «la carcassa de la trama sentimental del seu relat» (Gros Lladós 2015: 242). N'aprofita, sobretot, l'argument i algunes frases clau per desplegar l'elecció de Curial —vailet de rang inferior, com Guiscardo— per part de la noble Güelfa i la situació d'amor secret de la parella. D'altra banda, se'n serveix per a exposar, d'acord amb l'esperit humanístic del país on escriu, la superioritat de la noblesa d'ànim sobre la noblesa convencional, fonamentada en la sang i en la riquesa (Stocchi 1997: 297 i 300). ¿No és aquesta, doncs, una de les principals intencions del llibre: la d'exemplificar com un cavaller de baix rang pot esdevenir un príncep d'Orenges⁵ bibliòfil i virtuós, com a resultat d'un comportament moral aristotèlicament mesurat, après estudiant els clàssics?

El relat de l'heroïna Ghismunda aporta idees i recursos al nostre escriptor, doncs, per a caracteritzar l'actuació de la Güelfa; per a contraposar el cas boccaccesc amb el d'una Làquesis, filla del duc de Baviera, la qual s'ha enamorat del cavaller pobre que és Curial a desgrat de la mare, i, en fi, per a representar la tragèdia amorosa i el suïcidi de Camar (Gros Lladós 2015: 244-247). D'aquestes tres situacions de la novel·la, en el diàleg entre Làquesis i sa mare la duquessa és on l'escriptor explicita el seu interès per aquesta *novella*. Ho fa amb un oportú incís metaliterari («¿recordats-vos, senyora, de les paraules que dix

4. Ferran d'Aragó (València, 1432-Nàpols, 1495), hereu del regne napolità, i més que probable dedicatari de l'*exemplum* matrimonial i de les amonestacions morals del *Curial*, es casà amb Isabella Chiaromonte, de la família dels Orsini-Del Balzo, prínceps de Salern i descendents dels prínceps d'Orenges, el 1445. La data de naixement de Ferrante no és el 2 de juny del 1423 (com figura encara en l'article signat per Ryder en el diccionari biogràfic Treccani), sinó del 1432, com certifiquen diferents cròniques i, fins i tot, l'estudi forense de l'ossada del monarca. Vegeu Soler (I, 2017a: 120-127).

5. La família política napolitana del referit Ferran d'Aragó, els Orsini-Del Balzo, reivindicava el mític i trobadoresc principat d'Aurenja, a Occitània. No hi ha res, en l'onomàstica del llibre, on intervinga l'atzar. Tot forma part d'un projecte literari minuciosament elaborat, com un treball de marqueteria.

Guismunda a Tancredi, son pare, sobre lo fet de Guiscart...?»), que connecta amb el debat sobre la verdadera naturalesa de la noblesa: «...e de la descripció de noblesa?» (Ferrando 2007: 223). Làquesis adreça aquest doble interrogant a sa mare, però també l'adreça als oients d'un cenacle on ja s'hauria debatut abans sobre la qüestió. Insistim en el doble vessant de la pregunta: s'hi evoca «lo fet de Guiscart», és a dir, la tragèdia del *Decameron*, però també «la descripció de noblesa», per ser un tema filosòfic molt més ampli, que supera, lògicament, els límits estrictes del relat decameronià. Fixem-nos ara en com desplega l'escriptor la lectura evocada (capítol II.86):

Moltes coses m'avets dites, a les quals, si yo volia plenerament satisfacer, seria molt longa la resposta. Solament les que ·m coen recordaré, e són dues: una, que Curial no és pertinent a la mia noblesa; altra, que ell no ·s cura de mi, sabent vós de qui és amorós [...]. No callaré, ans vos reduiré a memòria ço que vós moltes vegades m'avets preycat, e axí satisfaré a les dites dues rahons.

E, venint a la primera, ¿recordats-vos, senyora, de les paraules que dix Guismunda a Tancredi, son pare, sobre lo fet de Guiscart, e de la descripció de noblesa? Moltes vegades havets loada aquella resposta, comendant la dona de seny e de virtut. E pur Guiscart era jove e fadrí, e nulls temps havia com a cavaller obrat de les mans, ans en solaços, burles e plaers se solaçava assats curialment; emperò, veent Guismunda que lo jove havia bon principi, pronusticant poder haver millor fi, volgué'l amar, e, amant-lo, donà-li la sua amor, no valent Guiscart de mil parts la una de ço que Curial val. Filla era del príncep de Salern, haüt hauria marit del linage dels reys de Sicília, fill major del duch de Càpoa, e per ço la sua honor li devia ésser molt cara. Emperò, Amor, qui és piadosa, e benigna Fortuna los ajustà, e, per ço que lo un no plangués l'altre longament, los procurà quasi simultànea o momental mort; e d'açò hagueren la Fortuna favorable, que abdosos hagueren un mateix sepulcre.

Curial, cert és a tots, e si les pedres parlassen [ho] dirian, ésser fill de gentil home e de gentil linage, e com vós e yo. Primerament, lo veem en gentil e fort noble estat; lo coneguem favorit per l'emperador, e per los reys e duchs tengut en gran stima. Que sia cavaller vull-m'ó callar, per ço que tan bé ho sabets com yo, e per ventura no tan bé, car yo, a qui cou més lo fet, he cura de informar-me'n millor e pus plenerament; però assats ne sabets, si us recordats quanta honor nos ha feta la sua cavalleria. Ay, mesquina, que ara tremol, e ·m par que veja lo foch qui devia cremar Cloto, germana mia major! Emperò, ab l'aygua de la cavalleria d'aquest lo apagam. E que lo senyor duch, mon pare, me presentàs a ell ab tot lo seu ducat, bé ho sabets vós. E com Curial en un punt stigués torbat e no respongués, lo senyor duch replicà: «Curial, per vostra la me'n mene; totavia que vós la voldrets la us liuraré». ¿E faré yo mentidor mon pare e rompré la sua ley e ordonança? No ho vulla Déu!

Més: que ab tota la fervor d'amor qui m'encén, yo no ·m són haüda desonestament, ans he guardada vostra honor e la mia, e guardaré mentre sia viva. Ne confiu encara tan poch en lo bé que Déus ha més en Curial, que ·m demanàs ne prengüés de mi, posat que yo ho consentís, cosa que a desonor me tornàs. Vullam-li bé, almenys, per los beneficis que d'ell havem reebuts, e, si som tan ingrats que no li'n donem guardó, no ho oblidem, e, si ho oblidam, no retam mal per bé, car seria diabòlicament usar.

A la segona: e si Curial és ben volgut de la Güelfa, a mi plau, e yo li'n sent grat; car la Güelfa l'à criat, l'à fet home e l'ha més e ·l sosté en lo punt e estat en què és. E donchs, ¿qui poria rependre Curial si vol bé a la Güelfa? A la fe, blasme'l qui ·s vulla, que no ho faré yo, majorment que sé la Güelfa ésser una de les pus honestes dones del món; humanitat e virtut la han moguda a avançar aquest per sos mèrits. Nulls temps oý parlar, a savis ne folls, de-

sonestament d'ells, e pur, encara que fos, no és interès meu ni he tan poch seny que ·n faça enquesta. Almenys, no és son marit. En la mà de Déu és lo fet dels matrimonis: ell lo donarà a qui li serà placent. Una sola cosa ·m pensí que voldriets obiscir contra mi, ço és: que fonch gentil home pobre. Yo nulls temps lo viu pobre, ans fort rich e tots temps en real estat. E cas que fos ver, no me'n cur; la gentilesa ja la té; fall-li, donchs, la heretat: mon pare la y ha proferta, e com la y hage donada, tant valdrà e més que ell. E si mon pare no havia heretat, ¿valdria tant com Curial? Certes no, car Curial, sens heretat, val molt; donchs, com haurà heretat, més valdrà que altre, que en ma fe ja ho val.

Boccaccio no informa el lector en cap moment sobre la relació entre el príncep de Salern, el «linatge dels reys de Sicília», i el «fill major del duch de Càpoa». Després d'haver conquerit Nàpols el rei d'Aragó (1442), la família D'Àvalos-Guevara disputava la capitania de Càpua als nobles napolitans Boca de Far (1447),⁶ dels quals es riu satíricament l'escriptor en un altre episodi. Els referents històrics i toponímics (principat de Salern, ducat de Càpua,⁷ reis de Sicília...) sonaven familiars i ben propers, donchs, als oients de la novel·la. El cronista de la cort napolitana Loise de Rosa, un ancià i veterà cortesà dels Anjou-Durazzo, recordava al seu amic Alfons d'Àvalos (València, ca. 1422-Nàpols, 1471),⁸ amb el qual solia conversar «in catalano» (Barbato 2003: 1-2), els principats antics, adscrits ara a Ferrante d'Aragona (De Rosa, I, 1998: 595):

Hora parlerrimo dello re Ferrante et de ly singiure de lo Riame. Per vostro aviso, ly signiure passate, l'y antiche, da che non era Riame. Era lo duca de Puglia, lo prencepe de Salierno, lo prencepe de Capua [...]. Po' venne Robberto Visscardo, lo quale fo assodato de lo prencepe de Salierno, che faceva guerra co' lo prencepe de Capua. Lo quale Robberto Visscardo pigliò per moglie la figlia de lo prencepe de Salierno [...]. Venne lor Riame et in breve dý fo signiore de tutto [...], et intitolaose re. Et da Robberto Visscardo fo Riamo.

Les cròniques napolitanes, condensades en poques línies per De Rosa, feien de Guiscardo —el normand inspirador del personatge tràgic de Boccaccio— el mític fundador del regne de Nàpols, que havia d'heretar Ferran quan s'escrigué *Curial e Güelfa*. Aquesta informació històrica bàsica interessava al duc de Calàbria, per a «consolació e plaer» del qual (cap. I.14) simula estar «recitant» l'autor la novel·la, però també a un cènacle d'oients o previsibles receptors del relat cavalleresc. En aquest cercle de primera —i segurament única— recepció de l'obra literària, es trobarien, lògicament, alguns «creati catelani» del rei Alfons, que cooperaven amb ell en el govern del regne conquerit.

6. El rei havia adjudicat el govern de Càpua, la tercera ciutat del regne, a un germà major d'Enyego d'Àvalos, però rectificà el 1447 i en transferí la possessió al noble napolità *Petro* Boca de Far (Chilà, II, 2014: 308 i 37, respectivament). En la ficció curialesca, el premi merescut per un cavaller català és atorgat injustament a un presumptuós noble napolità, dit també Boca de Far.

7. Aquest era un dels títols honorífics reservats a l'hereu del tron napolità; en aquest cas, Ferran d'Aragó, que havia vingut de València a Itàlia el 1438, amb sis anys d'edat, i havia sigut reconegut duc de Calàbria pels barons napolitans el 1443. L'any 1455, en una cerimònia de culte monàrquic, son pare, el rei Alfons, investí Ferran com a duc-príncep de Càpua cenyint-li al cap una rica corona d'or (Ryder 1987: 92).

8. Germà menut i company inseparable d'Enyego, apareix retratat encara com un adolescent en el primer dels *Convivia* de Francesco Filelfo (1443), qui el conegué a la cort de Milà.

Feta aquesta observació contextual, advertim que l'escriptor presenta la duquesa i la filla com a dues lectores habituals i crítiques del *Decameró*. Lligen ensem els relats, els comenten i n'assimilen la lliçó moral: «moltes vegades havets loada aquella resposta», la de Ghismunda a Tancredi, «comendant la dona de seny e de virtut». Làquesis, d'acord amb la mare, justifica que si «lo jove [Guiscardo] havia bon principi» com a cortesà virtuós, d'aquells que sabia comportar-se a palau «assats curialment», just era doncs que poguera «haver millor fi». Tanmateix, la lliçó que extrau l'autor del *Curial* sobre la tragèdia boccacesca és clarament negativa. I ho manifesta amb una frase que reinterpreta el final tràgic de la *novella* («onorevolmente amenduni in un medesimo sepulcro gli fé sepellire», Boccaccio, ed. Branca, 1992³) amb una ironia que frega el sarcasme: el pietós Amor i la benigna Fortuna «los ajustà», els amants, sí, «e, per ço que lo un no plangués l'altre longament, los procurà quasi simultània o momental mort; e d'açò hagneren fortuna favorable, que abdosos hagneren un mateix sepulcre...».

L'únic guany, l'únic «guardó» que havia proporcionat a Guiscardo i Ghismunda aquella submissió impulsiva i desordenada a l'omnímode poder de l'Amor («Amor può troppo piú che né voi né io possiamo», es justifica Guiscardo davant Tancredi, abans que aquest ordene matar-lo), era «un mateix sepulcre». L'autor de *Curial e Güelfa* reconeix poèticament la potència de l'«Amor, qui és molt pus poderosa dea que la Fortuna», però atorga a «lo valent e virtuós cavaller [...], per sos mèrits [...], principat e muller» (cap. III.100). Giovanni Boccaccio precipita els amants al sepulcre; l'autor del *Curial* els redimeix i els atorga un «guardó» matrimonial i senyorial (Milà i Aurenja), pel fet d'haver reconduït honestament —és a dir, racionalment— els sentiments. Que la força de l'Amor esdevinga constructiva, i no destructiva, depèn de la nostra virtut.

Com Júlia Butinyà i Sònia Gros adverteixen, l'autor del *Curial* gaudeix llegint i imitant Giovanni Boccaccio. Això no obstant, evita que la seua narració cavalleresca, cortesa i refinada, com ell la concep i la transmet, adquirisca un to impròpiament lleuger, *massa* decameronià. Amb aquesta intenció, apropiada per a un àmbit de lectura curial, *modera* alguns personatges i situacions apresos llegint el certaldés. És cert que la Güelfa, «no podent resistir als naturals apetits de la carn» (cap. I.4), s'apassiona i s'encén per l'amor del vailet Curial, com Ghismunda fa pel seu Guiscardo. Tanmateix, i a diferència de la infanta decameroniana, la senyora de Milà sap governar i temperar honestament —i neoplatònicament, també, amb la benedicció de la Venus Urània o «celest»— la relació amorosa. Els amors secrets no acaben així en un sepulcre, sinó que condeixen els amants a unes noces gojoses, una vegada culminat l'ascens social de Curial. El cavaller pobre esdevé príncep d'Aurenja i s'equipara a ella (Piera 1998: 88-89). *Curial e Güelfa* arranca com un aparent hipertext del relat tràgic de Tancredi i Ghismunda, però l'autor sap reescriure'l moralment i oferir-lo en sentit positiu, alliçonador.

D'altra banda, trobem en la novel·la el cas paral·lel de l'enamorament de Làquesis. La «verge alamanya», com Ghismunda, és una donzella que es deixa dur pels impulsos amorosos, i que verbalitza els seus sentiments i justifica el seu comportament (Ventura 2013). L'escriptor, emulant Boccaccio, li atorga veu i digna personalitat com a dona. Tanmateix, i a diferència de Ghismunda, Làquesis pot superar la situació perquè no ha arribat a perdre la vergonya, ni ha obrat deshonestament (Butinyà 2001: 46). «Yo no m són haüda desonestament, ans he guardada vostra honor e la mia», s'excusa la donzella

davant l'amonestació de sa mare, la duquessa. Al remat, l'autor del *Curial* maridarà Làquesis amb el duc d'Orleans, equiparable a ella en rang nobiliari. S'imposa, doncs, el criteri de la mare, de casar-la amb algú «covinent a la tua noblesa».

2. RECEPCIÓ I INTERPRETACIÓ DE LA *FABULA TANCREDI*

D'entre tots els relats del *Decameró*, la *novella* IV.1 fou seleccionada pel cèlebre humanista florentí Leonardo Bruni per a traduir-la al llatí, amb el nom de *Fabula Tancredi* (17 de gener del 1437). La reuni llavors amb la història clàssica de Seleuc i Antíoc, que traduí al toscà (*Novella di Seleuco o d'Antioco*), per a demostrar que qualsevol clàssic en llengua *volgare* aportava uns valors exemplars superiors a les millors *novelle* contemporànies, encara que aquestes foren dignificades en llatí humanístic (Hankins 2006).⁹ Ambdues històries presenten un conflicte tràgic similar, però el relat clàssic el resol feliçment i amb exemplaritat moral, al contrari del que fa Boccaccio.¹⁰

La *Fabula Tancredi* ajudà molt a la difusió per separat del conte decameronià de Tancredi i Ghismunda, i a la recepció d'aquest en àmbit europeu. D'entrada, la traducció bruniana fou llegida i celebrada aviat a la cort napolitana d'Alfons d'Aragó. L'humanista Bartolomeo Facio la posà d'exemple per a justificar la traducció d'un altre text decameronià (la *novella* X.1), que dedicà al valencià Lluís Despuig, un diplomàtic que tractava, cooperant amb Enyego d'Àvalos, de convertir la Corona d'Aragó en «senyora de Milà». Com en *Curial e Güelfa*, Facio destacava que Bruni haguera *dignificat* humanísticament un relat relacionat amb els «reys de Sicília» i amb la història napolitana: «Leonardum Aretinum, gravissimum virum [...], auctoris fabulam de Salernitano principe latinam...» (Corfiati 2010: 120). A la mateixa cort residia el secretari Ferran Valentí, que es declarava «deixeble» i admirador de Bruni. En la seua traducció de les *Paradoxa* de Ciceró (Mallorca, 1450), celebrà també la difusió donada per Bruni a la «*Història de Guiscart e de Gismunda*, los quals, ab quants duptosos passos, foren deduïts e portats a tal mort cruel e piadosa» (Valentí 1959: 38). Situava així l'opuscle al mateix nivell que altres obres més transcendents del canceller florentí, com ara la versió humanística de les *Ètiques* d'Aristòtil (Riquer 1982: 227).

9. Aquesta valoració negativa de l'exemple boccaccesc era compartida per altres humanistes coetanis, com ara Giannozzo Manetti (en el seu *Dialogus in symposio*, del 1448; vegeu Albanese 2008: 16). Manetti visqué alguns anys al palau napolità d'Enyego d'Àvalos, acollit i protegit per aquest quan s'hagué d'exiliar de Florència.

10. En la *novella* de Bruni, Estratonice és una jove casada pel seu pare amb Seleuc, ancià rei de Síria. Aquest té un jove fill, Antíoc, que s'enamora perdudament de la bellíssima madrastra. El rei Seleuc descobreix per atzar la relació que mantenen, però, en compte de castigar cruelment la parella, reconduïx racionalment el conflicte. Es divorcia d'Estratonice per a casar-la amb el príncep Antíoc i dota generosament els novençans amb els territoris orientals del reialme. La solució, intel·ligent i sàvia en contrast amb la de Tancredi, beneficia la família reial i el regne (Marsh 1980: 337-338; Martelli 2000; Marcelli 2003).

Dècades després, la història d'amor de Guiscardo i Ghismunda es divulgà per la Península Ibèrica i per la resta d'Europa, no com una mostra dels efectes devastadors de la passió amorosa irracional i incontrolada —tal com ho llegien Bruni, Valentí o l'autor del *Curial*—, sinó com un relat de ficció sentimental, d'entreteniment, que exemplificava l'amor perfecte i lleial portat fins a les últimes conseqüències. D'ací que, en algunes edicions franceses del Cinc-cents, la *Fabula Tancredi* eixira de premses subtitulada com el «traité des loyaux amants» o de «l'amour parfaite» (Vigier 1986: 90-91). A la mateixa Itàlia, la *Novella di Tancredi, principe di Salerno*, esdevingué, de manera eloqüent, la *Historia compassionevole di doi amanti, Guiscardo e Ghismonda*. Se la connotava com un referent d'heroïcitat amorosa a ultrança, com una tragèdia poèticament exemplar, apreciacions filosòfiques a banda (Bacchi della Lega 1875: 86-91). Esdevingué, doncs, una autèntica oda a «the ennobling power of love», sobretot després que la versió de Bruni fora versificada per Filippo Beroaldo el Vell (Marsh 1980: 338-339).

La *novella* de Boccaccio, en versió original toscana, i la llatina *Fabula Tancredi* de Bruni, eren conegudes, com s'ha dit, a la cort napolitana en la dècada del 1440. La recepció ibèrica arribà amb una mica de retard, en àmbit cortesà també. El poeta Fernando de la Torre, un dels iniciadors de la novel·la sentimental castellana, en el *Libro de las veynte cartas e quistiones*, epistolari conclòs el 1456 i adreçat a personatges il·lustres, situa el nom de Riscardo [sic] al costat del d'altres amants de llegenda cavalleresca, com ara Tristany o Amadís. El mateix autor, en els *Naypes de amor*, torna a nomenar en dues ocasions Riscardo. En altre lloc evoca l'exemplaritat de «la ystoria de Guismunda» (Vigier 1986: 94-95). Òbviament, l'autor de *Curial e Güelfa* no col·loca Guiscardo i Ghismunda entre les parelles idíl·liques d'amants invocats en el capítol III.95. La seua lectura sarcàstica de la *novella* està influïda per la crítica humanística de Bruni.

En el *Curial*, l'escriptor instrumentalitza la *Fabula Tancredi* per a reflexionar sobre dues qüestions molt concretes: la mala fi dels amors immoderats, desaconsellats per ell, i la «descripció de noblesa» (expressió calcada del *volgare* toscà: *descrizione della nobiltà*), emanada aquesta de la virtut personal de cada individu. Aquest segon afer li interessa, lògicament, perquè conforma el moll del projecte literari curialesc.

En contrast amb aquest doble aprofitament del relat boccaccesc, a la Corona d'Aragó d'àmbit «ibèric», ja uns anys més tard (dècades del 1460-1470), la tragèdia amorosa únicament interessà per la seua qualitat de relat sentimental. Així les coses, el català fra Rocabertí i el valencià Joan Rocafort situaren Guiscardo i Ghismunda —com feien els poetes castellans, amb els quals es relacionaven— al costat de Tristany i Iseu, Lançalot i Ginebra, i París i Viana (Vigier 1986: 95-96). La *Fabula Tancredi* de Leonardo Bruni devia tenir divulgació a Saragossa, Barcelona i València aleshores. S'imprimí prompte a la mateixa ciutat de València, pel 1480 (ibídem: 92).

La recepció de la *novella* a la cort de Nàpols, la de l'autor del *Curial*, no té res a veure amb l'ambient literari de les corts ibèriques dels Trastàmara, on Lola Badia i Jaume Torró asseguren —sense aportar-hi cap prova o indicatiu documental— que s'ha escrit el *Curial* (Badia / Torró 2010: 44): «conviene precisar que la obra fue escrita en un ambiente ibérico relacionado con las cortes de los Trastámara» —la cursiva és nostra. Afortunadament, els treballs de diferents estudiosos han contribuït a traure'ns de l'atzucac interpretatiu i crític; entre d'altres, els d'Antoni Ferrando (1997, 2007) i Maria-Teresa

Ferrer i Mallol (2011), o la nostra tesi doctoral (Soler 2016). Si els primers confirmaven la relació existent entre el clàssic català i l'ambient literari, cortesà i humanístic del Nàpols alfonsí, la nostra recerca posà en relació el llibre amb la figura excepcional d'Enye-go d'Àvalos, gran camarlenc del rei d'Aragó (Soler 2017b, 2018).

3. GHISMUNDA I EL DEBAT HUMANÍSTIC DE NOBILITATE

En el relat decameronià que ens ocupa, Ghismunda aposta per un concepte de noblesa exempt de llegats i genealogies: la *nobilitas ex virtute*. Els al·legats ideològics com aquest, o els justificatius, metaliteraris, d'autodefensa anticlerical preventiva, etc., que Boccaccio introduïa en les seues obres, l'ajudaven a connectar amb un públic lector, que, en el cas del *Decameró* —si més no, inicialment, i a Itàlia (Branca 1999: 27)—, era d'extracció urbana i burgesa. Qualsevol lector de la dinàmica potència manufacturera i mercantil que era Florència en els segles XIV-XV hauria subscrit els arguments que Boccaccio atribueix a la «grandezza dell'animo» de Ghismunda.

La filla acusa el pare de seguir «la volgare oppinione» sobre la noblesa, és a dir, la tradicional, feudal i medieval, que atribuïa la noblesa a mèrits de sang, ascendència o naixement. Per a Tancredi, la filla ha elegit un «uomo di bassa condizione». Ella li recorda que la Fortuna peca més, ja que sol elevar atzarosament els qui no son dignes, «abbasso lasciando i degnissimi». Advertit això, recorda al pare que, en el principi dels temps, el Creador feu tothom «d'una massa di carne» homogènia, «tutte l'anime con iguali forze, con iguali potenzie, con iguali virtù create [...]; tutti nascemo e nasciamo iguali». Els més virtuosos foren dits després *nobles*, des de temps antic, per a distingir-los dels no virtuosos, és a dir, dels innobles. «E per ciò colui che virtuosamente adopera, apertamente si mostra gentile». Comparat amb els nobles de nom de la cort paterna, Guiscardo destaca com a home «nobilissimo» per la seua virtut, els seus costums i un valor que havia sigut elogiat paradoxalment abans pel mateix Tancredi. No admet Ghismunda cap discrepància al respecte. Sí que se li podria objectar, en canvi, que Guiscardo és pobre; entre altres coses, diu, per no haver sigut recompensat pel senyor com mereixia. «Ma la povertà non toglie gentilezza a alcuno». No hi té relació: alguns prínceps foren abans pobres, i molts dels qui procuren la terra o posseeixen ramats ha fet fortuna i són rics.

L'autor del *Curial* s'interessa per «lo fet de Guiscart», és a dir, per la tragèdia sentimental de Ghismunda —que troba poc exemplar, i que preveu esmenar—, però sobretot per l'altre vessant del relat: «la descripció de noblesa». Per a l'autor del text català, la *novella* IV.1 del *Decameró* no adquireix un especial valor com a relat sentimental i lacrimogen (com se l'apreciarà a la Península Ibèrica i a l'Europa del Renaixement);¹¹ sí, en canvi, com a font d'autoritat a l'hora de propugnar la superioritat de la noblesa adquirida amb l'esforç personal, la disciplina militar, l'estudi dels llibres, etc., per damunt dels

11. La història de *Tancredi e Ghismunda* circulà per separat de la resta de relats decameronians, amb gran èxit i difusió. En proliferaren les edicions per tota Europa (Bacchi della Lega 1875: 86-91).

mèrits atribuïts tradicionalment al llinatge, a la sang. I com que aquesta qüestió forma part bàsica i indissociable del seu projecte narratiu, doncs s'apropia dels arguments de Boccaccio i els parafraseja. Així, Làquesis argumenta —enigmàticament, val a dir— que Curial «cert és a tots, e si les pedres parlassen [ho] dirían, ésser fill de gentil home e de gentil linage, e com vós e yo»,¹² és a dir, d'un rang equiparable al dels ducs, que eren prínceps sobirans, en el segle xv, del ducat de Baviera. El «gentil e fort noble estat» el devia el cavaller llombard al fet d'haver sigut «favorit» per reis, emperadors i ducs; «ten-gut en gran stima».¹³ A més, com a cavaller havia excel·lit, també, en «la sua cavalleria». Havia guanyat honor i havia salvat la germana de la mateixa Làquesis d'una mort injusta i cruel. El duc de Baviera li havia oferit la mà de Làquesis «ab tot lo seu ducat»; per bé que Curial, «torbat», defugí la resposta, pel seu compromís amb la Güelfa. La senyora de Milà és jutjada com «una de les pus honestes dones del món» i s'afirma que «humanitat e virtut la han moguda a avançar aquest per sos mèrits».

Làquesis enllaça llavors amb el discurs de Boccaccio, pel que fa a la pobresa de Curial, com a possible objecció al seu matrimoni amb ell per part de la duquessa. La jove respon que ella l'ha conegut ja ric i pròsper. I com el cavaller llombard gaudeix d'una clara «gentilesa» adquirida per valor, virtuts i mèrits, només li falta completar aquesta noble condició personal amb «la heretat», qüestió solucionada amb l'oferta del duc, que li havia promés el ducat com a dot de la filla. «E si mon pare no havia heretat, ¿valdria tant com Curial? Certes no, car Curial, sens heretat, val molt; donchs, com haurà heretat, més valdrà que altre, que en ma fe ja ho val». El fonament primordial de la noblesa, doncs, rau en la virtut personal, en el conreu d'aquesta virtut per cada individu. L'heretat és un complement o, millor dit, el «guardó» que *mereix* el cavaller virtuós.

Quan l'autor del *Curial* —la història d'un gentilhome de «casa baixa» que creix virtuosament i esdevé príncep— recorda la «descripció de noblesa» de Boccaccio, el que pretén és despertar l'interés dels oients pel debat *de nobilitate*, com adverteix Vigier (1986: 97-99). I és que, passant per damunt dels aspectes sentimentals de la història d'amor, ambientada per Boccaccio al Nàpols normand, el redactor del *Curial* instrumentalitza la *novella* a fi de convidar a debatre els oients/lectors sobre noblesa i cavalleria en general i, més en particular, sobre la condició de noblesa del cavaller protagonista. D'ací que plantege l'episodi com una mena de paròdia literària dels diàlegs humanístics *à la mode* a Florència. És la duquessa qui planifica el debat amb una enumeració d'aspectes a tractar que, formalment, no té res a veure amb l'estil o amb la soterrada introducció de l'assumpte per part de Boccaccio: «la primera, que tu ames home qui no és covinent a la

12. L'al·lusió evangèlica de les pedres que parlen (*Lc* 19:40, en l'entrada de Jesús com a «rei de Jerusalem») podria apuntar a Alfons d'Aragó «rei de Jerusalem» per herència napolitana i al seu fill, que lluita com a armes de duc de Calàbria la creu potaçada dels reis de Jerusalem. Alternativament, podríem pensar en alguna al·lusió autobiogràfica del mateix escriptor, que nosaltres identifiquem amb un dels fills del contestable de Castella arruïnats i exiliats a València, Ruy López Dávalos. El virtuós Enyego rebia el tractament nobiliari de «don», encara que, com Curial, «fall-li l'heretat», fins que contragué noces amb l'hereva d'una gran família napolitana de tradició güelfa: la dels Aquino.

13. Recordem que Enyego d'Àvalos fou molt envejat pels nobles napolitans i molt afavorit per reis (Alfons el Magnànim) i ducs (Filippo Maria Visconti, duc de Milà), per les seues virtuts.

tua noblesa; la segona, que Curial ama altra [...]; terçament, que perts per ell un dels pus nobles matrimonis del món» (cap. II.85).

La controvèrsia filosòfica sobre la vera noblesa, que trobava ressò informal en els escriptors del Trecento italià, havia derivat en el Quattrocento en la proliferació de tractats humanístics llatins, que l'abordaven directament (Vanderjagt 1986; Vitale 2002: 87-89; Finzi 2010; Tufano 2013). Un dels tractats més divulgats fou la *Controversia de nobilitate*, atribuïda a Plutarc, però redactada en realitat (1422) pel professor i diplomàtic florentí Buonaccorso da Montemagno. Enyego d'Àvalos, ambaixador habitual del rei d'Aragó davant els Mèdici, posseïa un exemplar en llatí de l'opuscle, que *vulgaritzà* el seu preceptor i bibliotecari, Angelo Decembrio (1450), però no a petició seua, sinó del seu amic i parent castellà, el marquès de Santillana (Bartoli 1992).

Quan el príncep de Viana —que, com Santillana, intercanviava epístoles i llibres amb «don Enyego», com ell l'anomenava— abandonà Sicília, s'emportà Angelo de preceptor de *studia humanitatis* (Gualdoni 2008: 147-148). S'explica així la versió castellana del text, *De toda condició de noblesa* (1460), elaborada pel primogènit a partir de la traducció toscana de l'humanista llombard (Heusch ed., 2000). Les inquietuds aristocràtiques i filosòfiques, i les lectures de Santillana, D'Àvalos i Viana, tres amics lletraferits, decidits a exemplificar com s'havia de comportar un noble del Quattrocento, connecten òptimament amb les intencions literàries de l'autor de *Curial*.

De la mà de D'Àvalos, arribaren al Nàpols del rei d'Aragó altres tractats sobre la mateixa qüestió, dels que circulaven en els cenacles humanístics d'Itàlia en les dècades del 1420-1440. Destacava entre aquests el *De vera nobilitate* de Poggio Bracciolini (1440), un opuscle que, segons Jeroni Miguel Briongos (2009: 56-57), influí, juntament amb el de Buonaccorso, en la concepció humanística de la *nobilitas ex virtute* de què feia gala l'autor del *Curial*. Poggio argumentava en forma de diàleg que l'única noblesa acceptable, des del punt de vista racional, era la derivada d'un comportament virtuós, i no la que prové de l'estirp o de la riquesa acumulada. Aquesta posició radical, sentida com una ofensa per l'orgullós *baronaggio* napolità (Finzi 2010: 242), fou aplaudida a Florència. No obstant això, el canceller florentí Carlo Marsuppini volgué matisar l'excés d'optimisme filosòfic del seu amic Poggio, amb un *Carmen de nobilitate* (1440). Marsuppini acceptava la virtut (*virtus*) i el valor (*probitas*) com a fonaments de noblesa, d'acord amb els filòsofs antics i amb el *De vera nobilitate*. Tanmateix, al·legava que, amb això, no n'hi havia prou per esdevenir noble. Si el subjecte era pobre i humil, per molta virtut i valor que manifestara, difícilment assoliria un elevat rang nobiliari. La pertinença a una digna família i la riquesa material ajudaven a assolir un grau de noblesa com el que manifestaven els Mèdici de Florència, banquers aristocratitzats, però d'origen plebeu, als quals adulava Carlo (Tateo, 1974² [1967]: 380-381; Pierini, 2014).

El plantejament de l'autor de *Curial e Güelfa* encaixa perfectament en la correcció «realista» que aportà Marsuppini al discurs humanístic de Poggio. Curial defuig la pobresa des dels primers capítols del llibre. La seua virtut és impulsada econòmicament pel tresor de la Güelfa. Maneja hàbilment lletres de canvi. Inverteix el tresor de Camar en *comandes* mercantils amb genovesos i catalans. Amb els guanys obtinguts, finança la croada antiturca, que fa d'ell un heroi a escala europea. És a dir, que Curial demostra valor i virtut, però recorre a una rica família *adoptiva* —la del marquès de Montferrat—

i s'ajuda dels diners per a ascendir socialment. Finalment, obté el principat d'Aurenja i la senyoria morganàtica de Milà. Aconseguix així l'«heretat» exigida per Làquesis per a ell. El premi a la seua virtut és l'estatus aristocràtic. La «gentilesa» de cor defesa per Poggio, ja la tenia, és clar, però «fall-li l'heretat» i la riquesa imprescindibles, en opinió de Marsuppini: els tresors que transformen els cavallers en prínceps.

L'autor de *Curial e Güelfa* secundava literàriament el nou concepte humanístic de noblesa. En el simulacre poètic de biografia cavalleresca que és el *Curial*, el cavaller ja no és un noble «de quatre quaters», com Tirant, ni un «gentilhomme de toutes lignées et sans reproche», com qualificaven Jacquet de Lalaing els cronistes (Riquer 1991: 354). Curial és el fill d'un «senyor d'una casa baixa» que viu «pobrement e honesta» (cap. I.1). Ni tan sols se'n coneix el llinatge, opció difícilment comprensible en una novel·la cavalleresca destinada a lectors de la Barcelona o la València gòtiques del 1445, però que connecta bé amb l'esperit humanístic imperant a la cort de Nàpols.

Com explica la Güelfa al llarg de la narració, els italians «moltes vegades de pobre estat venen a ésser grans hòmens, e que açò los ha amenar lo viure virtuosament, lo qual és en mà de cascú» (cap. I.7). El mateix Alfons el Magnànim defenia aquest ideal de l'*homo novus*, preconitzat pel pseudo-Plutarc, Poggio i altres, davant els seus cavallers. Ho llegim en la traducció que Jordi de Centelles feu del *De dictis et factis Alphonsi* d'Antonio Beccadelli (1991: 160-161): «Cascun rey deu procurar per si mateix atènyer glòria, y no per la virtut dels seus antecessors» (en el text original: «a se itaque, si qua modo extent eliceret ornamenta, non a patribus iam mortuis extorqueret»). Així mateix, quan el rei comprovà que els nobles d'origen ibèric menyspreaven un *condottiero* pel fet de ser fill de paraire (artífex i comerciant de draps de llana), els renyà i els advertí que «la vera glòria del linatge és aquella quant cascú, per sos strenus actes, és generós, y no per los de sos predecessós. Axí com diu lo poeta [Virgili]: “Levar-se cascú per pròpia voluntat y muntar per sos peus en famosa glòria”» (ibídem: 106-107). El rei d'Aragó, els humanistes que des de Nàpols li feien propaganda i els cavallers de la seua cort millor relacionats amb l'humanisme havien assumit plenament aquest ideal.

Entre els cortesans més reeixits del monarca d'Aragó i de Nàpols, com indiquen moltíssims aspectes i detalls del llibre, es trobava l'autor de *Curial e Güelfa*. Era aquest algú que estudiava els clàssics i admirava Dante i Boccaccio. Però també era algú que reflexionava sobre com podria compatibilitzar la tradició medieval en la qual havia sigut educat i criat —la cavalleria de la Corona d'Aragó— amb els nous ideals de filosofia moral que emanaven dels cenacles humanístics d'Itàlia; en particular, el revolucionari ideal de la *nobilitas ex virtute*, fonamentat en la saviesa dels *auctores* antics.

4. ENYEGO D'ÀVALOS I EL CÒDEX DE MILITIE ET NOBILITATE

Enyego d'Àvalos, expatge de la cort valenciana d'Alfons el Magnànim en la dècada del 1420, fou cortesà descatat del duc Visconti de Milà pels anys 1435-1440. Residí així en un castell-palau on es llegia Dante, Petrarca i Boccaccio, i on els humanistes (Barziz-

za, Decembrio, Filelfo...) confraternitzaven amb els nobles bibliòfils, com el mateix D'Àvalos, als quals instruïen sobre els nous ideals del moviment. S'entén així que, aprofitant una estada diplomàtica a Milà (1443-1444) al servei del rei de Nàpols, D'Àvalos es posara en contacte amb un cal·lígraf amic seu, Ambrogio *Scalino* o Scarile, que treballava per a un destacat noble de la cort del Montferrat —recordem que el *Curial* s'ambienta, sobretot, al Montferrat—¹⁴ per a encarregar-li la compilació d'un volum titulat *Liber militie et nobilitate*, és a dir, '*Llibre sobre cavalleria i noblesa*' (1443).

El copista acabà l'encàrrec el 10 de gener del 1444, i el còdex, decorat amb el nom i amb les armes heràldiques del comitent (Ilari, I, 1844-1846: 53, 111 i 227, i III, 167; Zaggia 1993: 46-47, ns. 147-148; Hankins 1997: núm. 2353; Kristeller, II, 1998³ [1967]: 154; Lazzi 2000: 42), es conserva actualment a la ciutat de Siena: Biblioteca comunale degli Intronati, ms. H VI 29. ¿Què inclou aquest volum, manat a copiar per un cavaller educat en àmbit hispànic: lletres de batalla, tractats d'heràldica, genealogies nobiliàries...? Sorprenentment, no. Conté, entre altres opuscles, el *De vera nobilitate* (1440) de Poggio Bracciolini; el *Carme IX: De nobilitate liber ad Poggium* (1440), de Carlo Marsuppini; l'*Epistola* de Leonardo Bruni *ad Bindaccio Ricasoli* (1437), noble florentí dedicatari de la novel·la IV,1 del *Decameró* reinterpretada pel mateix humanista, i la versió bruniana —ja comentada— del text de Boccaccio: la *Fabula Tancredi* (1437).

¿Com explicar aquesta tria de materials destinats, com explicita el teixell original del volum, a reflexionar sobre «cavalleria i noblesa»? Doncs, perquè el comitent del còdex llombard i el fins ara desconegut autor de la biografia cavalleresca de Curial s'interessaven igualment per la qüestió *quid sit nobilitas*, per la «descripció de noblesa». No estranya, en conseqüència, que Curial, el llombard que protagonitza el clàssic català, compartisca amb Enyego d'Àvalos vivències, transportades al terreny de la ficció; blasó heràldic; actituds i gustos literaris, entre moltes altres coincidències (Soler 2018). Fa alguns anys ja proposàrem hipotèticament, i des de les pàgines d'aquesta publicació científica (Soler 2017b), que Enyego d'Àvalos podria ser l'autor del *Curial*. Després del que hem exposat en aquesta ocasió, n'estem encara més convençuts.

5. CONCLUSIONS

Entre els relats del *Decameró* de Boccaccio, l'autor de *Curial e Güelfa* (ca. 1445-1448) s'interessà especialment per la història tràgica d'amor de Ghismunda i Guiscardo, la *novella* IV.1. La crítica certifica unànimement que la trama dels amors secrets de la Güelfa i Curial, entre altres aspectes del clàssic cavalleresc, s'inspiren en la narració boccaccesca. Tanmateix, no s'han destacat suficientment, al nostre parer, tres aspectes clau d'aquesta relació intertextual, que ajuden a contextualitzar el *Curial*.

14. Sobre els contactes montferratesos i les fonts literàries montferrateses d'Enyego d'Àvalos, vegeu Soler (2017c).

En primer lloc, l'escriptor del clàssic català critica irònicament la cruel tragèdia que duu els amants irreflexius al sepulcre. Ho fa influït pel criteri de l'humanista Leonardo Bruni, que traduí al llatí la *novella*, amb el títol de *Fabula Tancredi* (1437), per a comparar-la negativament amb l'exemplaritat moralment allixonadora de relats clàssics; concretament, amb el de Seleuc. En el *Curial* assistim a la reconducció *exemplar* dels amors secrets —i potencialment tràgics— de la Güelfa i Curial, derivats cap a un final honest i matrimonial. La lectura crítica de la història de Ghismonda és pròpia de la Itàlia humanística del 1440-1450. No es correspon amb la diferent recepció que tingué després la *novella* a Castella i a la Corona d'Aragó hispànica, on es llegia com un relat sentimental i lacrimògen, d'un amor lleial portat fins a les darreres conseqüències.

En segon lloc, el redactor del *Curial* recorda explícitament als seus oients/lectors que la *novella* de Giovanni Boccaccio s'inspirà en personatges històrics relacionats amb el principat de Salern, el ducat de Càpua (ciutat que els D'Àvalos-Guevara aspiraven a governar pels anys 1446-1447) i el «llinatge dels reis de Sicília», és a dir, dels reis de Nàpols (*Rex Siciliae*, oficialment). Aquesta crida d'atenció reforça la idea d'un llibre escrit per a ser «recitat» a la cort napolitana d'Alfons el Magnànim.

Finalment, l'escriptor instrumentalitza la «descripció de noblesa» que Boccaccio insereix en el conte per a fer reflexionar els previsibles oients sobre la relació entre cavalleria i noblesa, entesa aquesta des d'una perspectiva italiana i humanística, on la *nobilitas ex virtute* de l'individu està per damunt de la noblesa de sang. El mateix interès mostrava pel 1443 el gran camarlenc de la cort napolitana d'Alfons el Magnànim, Enyego d'Àvalos, quan ajuntà la *Fabula Tancredi* amb altres opuscles d'humanistes italians (Siena, Intronati, ms. H VI 29) per a reflexionar *de militie et nobilitate*, 'sobre cavalleria i noblesa', un fet —entre molts— que contribueix a identificar-lo com l'autor del *Curial*.

BIBLIOGRAFIA

- ALBANESE, Gabriella (2008): «Manetti tra politica, novellistica e filosofia: il *Dialogus in symposio*», dins BALDASSARRI, Stefano Ugo (ed.): «*Dignitas et excellentia hominis*». *Atti del Convegno internazionale di studi su Giannozzo Manetti (Georgetown University – Kent State University: Fiesole – Firenze, 18-20 giugno 2007)*. Florència: Le Lettere, p. 15-83.
- ARAMON I SERRA, Ramon (1930-1933): *Curial e Güelfa*. Barcelona: Barcino, 3 vols.
- BACCHI DELLA LEGA, Alberto (1875): *Serie delle edizioni delle opere di Giovanni Boccacci, latine, volgari, tradotte e trasformate*. Bolonya: Oretano Romagnolo.
- BADIA, Lola / TORRÓ, Jaume (2010): «Curial, entre Tristán y Orlando», dins BAUTISTA, Francisco / GAMBA, Jimena (ed.): *Estudios sobre la Edad Media, el Renacimiento y la temprana Modernidad*. San Millán de la Cogolla: Sociedad de Estudios Medievales y Renacentistas / Instituto Biblioteca Hispánica del CiLengua, p. 43-60.

- BARTOLI, Lorenzo (1992): «Leonardo Bruni, il Marchese di Santillana e la versione castigliana della *Novella di Seleuco*». *Atalaya. Revue française d'études médiévales hispaniques* 3, p. 177-186.
- BECCADELLI, Antonio, Il Panormita (1990): *Dels fets e dits del gran rey Alfonso [De dictis et factis Alphonsi regis Aragonum, ca. 1456]*. Versió catalana de Jordi de CENTELLES. Edició a cura d'Eulàlia Duran. Establiment del text llatí per Mariàngela Vilallonga. Apèndix a cura de Joan Ruiz Calonja. Barcelona: Barcino.
- BOCCACCIO, Giovanni (1992³ [1980]): *Decameron*. Edició a cura de Vittore Branca. Torí: Einaudi.
- BRANCA, Vittore (1999): *Boccaccio visualizzato. Narrare per parole e per immagini fra Medioevo e Rinascimento*. Torí: Einaudi.
- BUTINYÀ, Júlia (1991): «Boccaccio y Dante en el *Curial y Güelfa*». *Epos. Revista de filología* 7, p. 259-273.
- BUTINYÀ, Júlia (1997): «El *Decamerón* tras el *Curial e Güelfa*», *Estudios humanísticos: filología* 19, p. 11-31.
- BUTINYÀ, Júlia (2001): *Tras los orígenes del humanismo: el «Curial e Güelfa»*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).
- CALVO RIGUAL, Cesáreo (2013): «*Curial e Güelfa* i Boccaccio: influències lingüístiques», *Scripta. Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna* 2, p. 310-324.
- CHASTELAIN, Georges (1825): *Chronique du bon chevalier messire Jacques de Lalain, frère et compagnon de l'Orde de la Toison d'Or*. París: Librairie Verdière / J. Carez (Collection des chroniques nationales françaises écrites en langue vulgaire du treizième au seizième siècle, a cura de J. A. Bouchon).
- CHILÀ, Roxane (2014): *Une cour à l'épreuve de la conquête: la société curiale et Naples, capitale d'Alphonse le Magnanime (1416-1458)*. Tesi doctoral. Montpellier: Université Paul Valéry-Montpellier III.
- CORFIATI, Claudia (2006): «“Decrevi latinam facere fabulam hanc”: Boccaccio, Facio e re Alfonso», dins Tateo, Francesco (ed.): *Sul latino degli umanisti*. Bari: Cacucci, p. 103-140.
- DE ROSA, Loise (1998): *Ricordi. Ed. critica del ms. ital. 913 de la Bibliothèque nationale de France*. Edició a cura de Vittorio Formentin. Roma: Salerno editrice (Testi e documenti di letteratura e di lingua, 19).
- ESPADALER, Anton-M. (1984): *Una reina per a Curial*. Barcelona: Quaderns Crema.
- FARINELLI, Arturo (1929): «Petarca in Spagna», dins *Italia e Spagna*. Torí: Bocca. Vol. 1, p. 89-386.
- FERRANDO, Antoni (1997): «Sobre el marc històric de *Curial e Güelfa* i la possible intencionalitat de la novel·la», dins BARBERÀ, Jean M. (ed.): *Actes del Col·loqui Internacional «Tirant lo Blanch: l'albor de la novel·la moderna» (Ais de Provença, 21-22 d'octubre de 1994)*. València / Barcelona: Centre Aixois de Recherches Hispaniques / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 323-369.
- FERRANDO, Antoni (ed.) (2007): *Curial e Güelfa*. Tolosa de Llenguadoc: Anacharsis.
- FERRER MALLOL, Maria-Teresa (2011): «Fou Lluís Sescases l'autor de *Curial e Güelfa*? El Nord d'Àfrica en la narrativa del segle XV», dins BELLVESER, Ricard (coord.): *La*

- novella de Joanot Martorell i l'Europa del segle xv*. València: Institució Alfons el Magnànim, vol. 1, p. 59-142.
- FINZI, Claudio (2010): «La polemica sulla nobiltà nell'Italia del Quattrocento», *Cuadernos de Filología Clásica. Estudios latinos*, vol. 30, núm. 2, p. 341-380.
- GROS LLADÓS, Sònia (2015): «*Aquella dolçor amarga*». *La tradició amatòria clàssica en el «Curial e Güelfa»*. València: Universitat de València.
- HANKINS, James (1997): *Repertorium Brunianum. A Critical Guide to the Writings of Leonardo Bruni, I. Handlist of Manuscripts*. Roma: Istituto Storico Italiano (Fonti per la storia dell'Italia medievale, 5).
- HANKINS, James (2006): «Humanism in the vernacular: the case of Leonardo Bruni», dins CELENZA, Christopfer S. / GOUWENS, Kenneth (ed.): *Humanism and Creativity in the Renaissance. Essays in Honor of Roland G. Witt*. Leiden: E. J. Brill, p. 11-29.
- HEUSCH, Carlos (ed.) (2000): Carles d'ARAGÓ, príncep de Viana. *De toda condició de nobleza* [1460; Buonaccorso DA MONTEMAGNO. *De nobilitate*, 1422]. Traducció al castellà de la versió toscana d'Angelo DECEMBRIO. Manuscrit de la Biblioteca Nacional d'Espanya (Madrid, Ms. 17814), dins *La caballeria castellana en la baja edad media: textos y contextos*. Montpeller: Université Paul Valery, p. 175-191.
- ILARI, Lorenzo (1844-1848): *Catalogo che comprende non solo tutti i libri a stampa e mss. che in quella si conservano, ma vi sono particolarmente riportati ancora i titoli di tutti gli opuscoli, memorie, lettere inedite e autografe*. Siena: Tipogr. All'insegna dell'ancora.
- KRISTELLER, Paul Oskar (1998³ [1967]): *Iter Italicum, Accedum Alia Itinera. A Finding List of Uncatalogued of Incompletely Catalogued Humanistic Manuscripts of the Renaissance in Italian and other Libraries, volume II. Italy: Orvieto to Volterra. Vatican City*. Leiden: E. J. Brill.
- LAZZI, Giovanna (2000): «Un Cesare per Cesare: intento politico e iconografia classica», *Rivista di Storia della Miniatura* 5, p. 35-46.
- MARCELLI, Nicoletta (2003): «La *Novella di Seleuco e Antioco*. Introduzione, testo e commento», *Interpres. Rivista di studi quattrocenteschi* 22, p. 7-183.
- MARSH, David (1980): «Boccaccio in the Quattrocento. Manetti's *Dialogus in symposio*», *Renaissance Quarterly* 33, p. 337-350.
- MARTELLI, Mario (2000): «Il *Seleuco* attribuito a Leonardo Bruni, fra storia e leggenda», dins BATTAGLIA RICCI, Lucia / BESSI, Rosella / ALBANESE, Gabriella (ed.): *Favole, parabole, istorie. Le forme della scrittura novellistica dal Medioevo al Rinascimento. Atti del Convegno di Pisa, 26-28 ottobre 1998*. Roma: Pubblicazioni del Centro Pio Rajna, p. 231-255.
- MIGUEL BRIONGOS, Jeroni (2009): «*Virtus et sapientia*, elements integradors de la “nobilitas” de Curial», *eHumanista* 13, p. 38-60.
- PIERA, Montserrat (1998): «*Curial e Güelfa*» y las novelas de caballerías españolas. Madrid: Pliegos.
- PIERA, Montserrat (2001): «Lectores y lectoras de Boccaccio en *Curial e Güelfa*», *Humanista. Journal of Iberian Studies* 1, p. 85-97.
- PIERINI, Iliaria (2014): *Carlo Marsuppini. Carmi latini. Edizione critica, traduzione e commento*. Florència: Firenze University Press (Premio di ricerca Città di Firenze, 38).

- POLETTI, Federico (2004, 2007): «Fortuna letteraria e figurativa della Ghismonda (*Decameron* IV,1) fra Umanesimo e Rinascimento», *Studi sul Boccaccio* 32 (2004), p. 101-143, i 37 (2007), p. 239-302.
- RIQUER, Martí de (1982): «Elements comuns en la cultura i l'espiritualitat del món aragonès», dins *IX Congresso di Storia della Corona d'Aragona (Napoli, 11-15 aprile 1973), sul tema «La Corona d'Aragona e il Mediterraneo. Aspetti o problemi comuni da Alfonso il Magnanimo a Ferdinando il Cattolico (1416-1516)»*, vol. 1: *Relazioni, Società Napoletana di Storia Patria*. Nàpols, p. 211-232.
- RIQUER, Martí de (1991): «Les chevaleries de Jacques de Lalaing en Espagne», dins *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*. Any 135. Núm. 2, p. 351-365.
- RYDER, Alan (1987 [1976]): *El reino de Nápoles en la época de Alfonso el Magnánimo*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- SABATÉ, Glòria (2019): *Més enllà de la cort: els lectors potencials del «Curial e Güelfa»*. Alacant: Universitat d'Alacant / Departament de Filologia Catalana.
- SANSONE, Giuseppe-E. (1963): «Medievalismo del *Curial e Güelfa»*, dins *Studi di Filologia Catalana*. Bari: Università degli Studi di Bari (Biblioteca di filologia romanza, 7), p. 205-242.
- SOLER, Abel (2017a [2016]): *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de «Curial e Güelfa»*. València / Barcelona: Institució Alfons el Magnànim / Institut d'Estudis Catalans / Universitat de València.
- SOLER, Abel (2017b): «Enyego d'Ávalos, autor de *Curial e Güelfa*?», *Estudis Romànics* 39, p. 137-165.
- SOLER, Abel (2017c): «*Le chevalier errant*, els Saluzzo del Montferrat i l'autoria del *Curial*», *Medioevi* 3, p. 231-263.
- SOLER, Abel (2018): *Enyego d'Ávalos i l'autoria del «Curial»*. València / Barcelona: Institució Alfons el Magnànim / Universitat de València / Institut d'Estudis Catalans.
- STOCCHI, Manuela (1997): «*Curial e Güelfa* e il *Decamerone*». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 45, p. 295-316.
- TATEO, Francesco (1974² [1967]): *Tradizione storica e realtà nell'Umanesimo italiano*. Bari: Dedalo libri.
- TORRÓ, Jaume (2012): «El manuscrit del *Curial e Güelfa*, els pròlegs i el *Filocolo*», *Revista de literatura medieval* 24, p. 269-281.
- TUFANO, Luigi (2013): «Tristano Caracciolo e il suo discorso sulla nobiltà. Il *regis servitium* nel Quattrocento napoletano», *Reti medievali rivista*, vol. 14, fasc. 1, p. 211-261.
- VALENTÍ, Ferran (1959): *Traducció de les Paradoxa de Ciceró; Parlament al Gran e General Consell*. Edició a cura de Josep-Maria Morató Thomàs. Barcelona: Marià Calvé.
- VANDERJAGT, A. J. (1986): «Between Court Literature and Civic Rhetoric. Buonaccorso da Montemagno's *Controversia de nobilitate*», dins BUSBY, Keith / KOOPER, Erik (ed.): *Courtly literature, Culture and Context*. Londres: John Benjamins (Utrecht Publications in General and Comparative Literature, 25), p. 561-572.
- VENTURA, Simone (2013): «Dues dones exemplars i la literatura catalana: Griselda i Ghismonda». *Sapiens.cat*. Barcelona. <<http://blogs.sapiens.cat/medievalistesenbloc/>>

- VIGIER, Françoise (1986): «Difusión y proyección literaria de la novela IV.1 del *Decamerón* de Bocacio en la España bajomedieval y renacentista», dins *Formas breves del relato (Coloquio, febrero de 1985)*. Madrid / Saragossa: Casa de Velázquez / Universidad de Zaragoza, p. 87-104.
- VITALE, Giuliana (2002): *Modelli culturali nobiliari nella Napoli aragonese*. Salerno: Carlone (Immagini del medioevo, 6).
- ZAGGIA, Massimo (1993): «La versione latina di Pier Candido Decembrio dalla *Repubblica* di Platone: per la storia della tradizione», *Interpres. Rivista di studi quattrocenteschi* 13, p. 7-55.